

# Museos e Arquivos

## A Biblioteca do Consulado da Coruña<sup>1</sup>

O Real Consulado da Coruña, a institución cultural privada máis antiga do Estado español, foi fundado no ano 1785 como parte do plan de descentralización nacional da monarquía ilustrada e resistiu até 1830 os embates da reforma absolutista. Co Consulado, como tribunal de comercio e órgano colexiado de negociantes e mareantes, creábase na Coruña unha institución moderna, que favorecía á cidade como estandarte das novas ideas ilustradas. Desde os seus comezos, o Consulado preocupouse de crear unha biblioteca e da adquisición de libros, tratados e revistas, así como a recompilación de leis e regulamentos.

Esta incipiente biblioteca que o Consulado fomenta para ilustración dos seus usuarios, e cuxa consulta era posíbel en horario de oficina, chegará a constituír unha importante biblioteca, a primeira creada na cidade da Coruña.

A Biblioteca do Real Consulado é a biblioteca pública máis antiga de Galicia, e o que resulta máis sorprendente, continúa en activo desde a súa fundación en 1803. Se ben nun primeiro momento a súa meta foi ilustrar aos cidadáns, na actualidade cumpre unha función de investigación, pois co paso dos anos o

---

<sup>1</sup> As fontes máis importantes sobre a biblioteca do Consulado áchanse dixitalizadas na internet. Os impresos do día da inauguración, o *Discurso formado por Don Josep Lucas Labrada*, na biblioteca da Real Academia Galega (<http://academia.gal/biblioteca-virtual-monografias#paxinas.do?id=33&d-447263-p=5>); e o *Discurso que compuso y leyó el Prior del Real Consulado de La Coruña, Don Manuel Díaz Tavanera*, en Minerva, o repositorio institucional da USC (<https://minerva.usc.es/xmlui/handle/10347/9312>). O documento *Fundación y constituciones de la biblioteca pública de este Real Consulado* está presente tamén na RAG (<http://academia.gal/biblioteca-virtual-monografias#paxinas.do?id=805>)

seu fondo corrente pasou a ser un tesouro bibliográfico. Unha singularidade desta biblioteca é que, fronte ao resto das bibliotecas públicas da súa época, con coleccións froito do mecenado ou das diversas desamortizacións e por isto constituídas por libros de carácter *Ancien Régime*, a Biblioteca do Real Consulado conta desde un principio cun plan de adquisicións, baseado na Agricultura, Artes, Comercio, Economía Política e Belas Letras, un esquema que consegue formar unha biblioteca ancorada na Ilustración e o Iluminismo.

O seu fundador foi o erudito ilustrado Pedro Antonio Sánchez Vaamonde, cóengo da Santa Igrexa de Santiago, nacido no 1749 e falecido no 1806, pouco despois de ser inaugurada a biblioteca. Pedro Sánchez foi un home de amplos intereses, un dos máis preeminentes ilustrados da Galicia do XVIII, cunha ampla produción bibliográfica. Foi encargado da Biblioteca arcebispal, cofundador da Sociedade Económica de Amigos do País, gran mecenas e fundador da Escola de Primeiras Letras de Curtis, da Academia de Debuxo de Santiago e, como indicamos, da Biblioteca do Real Consulado. Na fundación de esta o mecenas deixou indicadas tres condicións básicas: designación do bibliotecario entre os seus familiares e, en caso de non habelo, provisión da praza mediante concurso público, a obriga do Consulado de axudar ao mantemento da biblioteca e, por último, a incorporación á biblioteca das coleccións das Escolas de Comercio e Náutica.

A Biblioteca do Real Consulado foi inaugurada o 15 de agosto de 1806, con dous días de festa na cidade; e nesta ocasión léronse dous discursos, un do secretario do Real Consulado, e outro polo prior. Ambos discursos foron mandados imprimir, e xunto co impreso de 1806 “Fundación y constituciones de la Biblioteca pública de este Real Consulado”, constitúen as primeiras fontes documentais da biblioteca.

Do alcance da fundación dá conta a festa que se celebrou. A inauguración oficial, con discursos, misa e celebracións, foi acompañada por festexos populares que duraron dous días. Nas dúas noites estivo iluminado o Consulado, adornado con alegorías sobre os libros e a biblioteca; unha orquestra estivo tocando até a madrugada, ao tempo que, dado o aluvión de coruñeses que acudiu ao evento, outra orquestra tocaba na veciña praza de San Roque, onde había un bosque artificial de 300 árbores e un obelisco conmemorativo.

A aportación orixinal de Sánchez foi de preto de 4.500 libros, cifra que enseguida foi aumentando o fondo coa compra de novos volumes, como os da biblioteca de José Cornide ou da viúva de Angel Estébanez. Segundo unha nota de La Voz de Galicia, impresa na revista Galicia Diplomática de 1883, a biblioteca naquela altura constaba de 10.000 volumes, dos cales 4.500 procedían do padroado fundado por Pedro Sánchez; segundo varios estudosos na actualidade a biblioteca consta duns 30.000 volumes. Os datos proporcionados pola propia biblioteca nos indican que a colección consta de 19.661 títulos de monografías, que sumarían un total de 21.000 volumes e 449 títulos de publicacións periódicas, cuxos fondos chegarán a completar o total de 30.000 items dos que falan os estudosos.

Desde o principio a biblioteca beneficiouse dunha política de donativos con legados de, entre outros, Ramón da Sagra, Juana de Vega, Víctor López Seoane, Eduardo Pondal ou a Sociedad Económica de Santiago no século XIX. Entre os doantes do século XX constan José Sánchez Anido, descendente da familia do fundador; M<sup>a</sup> Luisa Meijide Pardo, catedrática irmá de Antonio Meijide Pardo e Javier Rodríguez Moret, da imprenta Moret.

No número citado de *Galicia Diplomática*, que reproduce un texto de *La Voz de Galicia*, expónse un preito entre a 'Junta de Agricultura, Industria y Comercio', gobernadora do Consulado e o Padroado; nel se establece que dos 10.000 libros da Biblioteca do Real Consulado, os 4.500 do fondo inicial pertencen ao Padroado, pero os restantes son propiedade do estado. A situación da Biblioteca del Real Consulado neses momentos é difícil, e no solto pódese ler:

*“De modo que, teniendo una base excelente para una biblioteca local o provincial, la dejamos en el abandono más lamentable, y ni siquiera le ha pasado a nadie por las mientes la ocurrencia de que con esta biblioteca pudiera formarse un centro de ilustración. Hoy es inútil para todo el mundo la referida biblioteca”.*

Por sorte o tesón da familia do fundador permítenos gozar dun tesouro único en Galicia.

### Un novo paradigma para as bibliotecas públicas

O nacemento das bibliotecas públicas en España dátase en 1837, co decreto de creación de bibliotecas públicas provinciais a partir dos fondos desamortizados. Antes, en 1813, as Cortes de Cádiz, elaboraran un novo plan de biblioteca e aínda no século XVIII temos algúns proxectos sobre as bibliotecas públicas e a lectura, entre os que sobresaen as ideas do Padre Sarmiento.

O Padre Sarmiento, nas súas *Reflexiones literarias para una Biblioteca Real* (1743) dá conta das novas ideas ilustradas sobre as bibliotecas. O erudito beneditino fala da importancia do mecenado na creación das novas bibliotecas públicas, e froito das súas ideas atopámonos coa doazón de libros e bens do cóengo Pedro



Lenzo do fundador © Biblioteca do Consulado.



Almacén de fondo antigo © Biblioteca do Consulado.

Antonio Sánchez para o Real Consulado de A Coruña. A creación das primeiras bibliotecas públicas constituíu un feito importante na segunda metade do século XVIII, ao abeiro do movemento ilustrado.

Fixéronse públicas bibliotecas de ordes relixiosas, grandes coleccións privadas e moitos particulares dan acceso ás súas coleccións, como é o caso de Pedro Sánchez.

A Biblioteca del Real Consulado foi aprobada por unha real orde de 1803 e posta en marcha o 15 de agosto de 1806, cunha festa que, como dixemos, durou dous días para xúbilo dos coruñeses. Na inauguración pronunciáronse dous discursos, o de Labrada e o do prior. Estes documentos, unidos ao impreso de Constitución da BC son os referentes para esta primeira época.

A profesora Concha Varela no artigo citado na nota bibliográfica a este texto, estuda o nacemento das primeiras bibliotecas públicas en España e establece un novo paradigma para as bibliotecas públicas. O paradigma cífrase en catro eixos: 1. Horario de apertura mañá e tarde para o servizo público. 2. Persoal bibliotecario e a súa formación 3. Orzamento. 4. Carácter enciclopédico das súas coleccións. Cos documentos fundacionais podemos establecer como eses eixos se ven plasmados na fundación da Biblioteca del Consulado:

1. Horario de apertura mañá e tarde para o servizo público. As fundacións establecen que a biblioteca abrirá, ademais de polas mañás, as tardes de mércores e sábados, coincidindo coa chegada do Correo Marítimo á cidade.

2. Persoal bibliotecario e a súa formación.

Nas constitucións recóllense os requisitos do bibliotecario principal: ter o grao de bacharel, dominar o francés e ser descendente dun dos irmáns de Sánchez, designándose ao sobriño José Boado Sánchez; noméase tamén un segundo bibliotecario. Para a provisión da praza farase un exame xulgado por tres persoas solventes pola súa doutrina e integridade e será a portas abertas. Entre as funcións dos bibliotecarios aparecen: a confección de dous índices, un de autores e outro de materias, ademais dunha listaxe de libros prohibidos; o bibliotecario levará ao seu cargo as suxestións de compra de libros e a xestión das subscricións a revistas. O soldo do primeiro bibliotecario será de 12.000





Sala de consultas © Biblioteca do Consulado.

reais anuais e o do segundo de 8.000 que se cobren cos xuros dos valores reais doados polo fundador; cabe dicir que os soldos tiveron que ser nalgúns ocasións adiantados cos fondos propios do Consulado.

### 3. Orzamento

O fundador legou á biblioteca un fondo inicial de 75.000 pesetas en Vales de Facenda e accións do Real Empréstito, o cal foi aumentando con outros recursos económicos, e tamén coas favorables disposicións testamentarias.

### 4. Carácter enciclopédico das súas coleccións.

É o punto forte da Biblioteca del Consulado e o que lle outorga o seu carácter especial. Concha Varela, ao final do traballo citado, fala de que a orixe dos fondos das novas bibliotecas públicas, baseados nas desamortizacións e doazóns de aristócratas, marca a colección como propia do antigo réxime; fronte a iso, a colección da Biblioteca del Consulado fórmase cun carácter ilustrado, enciclopédico e enciclopédico. Tamén nos fala de que estas novas bibliotecas, baseadas en incautacións, tiveron un carácter patrimonial, fronte á Biblioteca del Consulado que tivo na súa orixe un carácter de ilustración dos coruñeses, aínda que nos nosos días gañouse a súa importancia patrimonial.

### A biblioteca na actualidade

A colección consta de 19.661 títulos de monografías, con obras en varios volumes que suman 1.000 volumes máis (sobre todo enciclopedias); 449 títulos de publicacións periódicas, cuxos números sumará un total 8.000 volumes.

Os fondos aparecen en varios catálogos. Parte dos rexistros bibliográficos da colección están accesíbeis en dous catálogos en liña, o da Rede de Bibliotecas de Galicia e o do Catálogo Colectivo do Patrimonio Bibliográfico de Galicia; froito ambos do Convenio de integración na Rede de Bibliotecas de Galicia en 2008. Ademais o catálogo manual en fichas contén os datos de todos os libros que integran a colección. Tamén están accesíbeis catálogos, en formato libro, de títulos, materias e libros prohibidos, elaborados no primeiro cuarto do XIX; que conteñen os rexistros da colección orixinal, consistente en 1.692 obras; 4.170 volumes. Este material tan interesante acadou o trato de Ben de Interese Cultural pola Xunta de Galicia.

A biblioteca abre todos os días polas mañás e tamén as tardes de martes e xoves. Os seus usuarios son investigadores, pois a vella idea ilustrada de lectura pública forneceu un interesantísimo fondo histórico, onde non podemos deixar de destacar a aparición, entre un atado de *papeis varios*, dun manuscrito de Quevedo.

A biblioteca leva a cabo un programa de dixitalización e un traballo importante de catalogación dos seus fondos, centrado nestes momentos nos valiosos gravados que ilustran os seus libros.

Por último, cómpre lembrar que se organizan visitas guiadas á biblioteca, nas que se amosan fondos segundo os intereses científicos dos grupos que a visitan. Tamén se fan exposicións adaptando o material presentado a circunstancias históricas do momento, ou da historia da cidade ou do Consulado e a súa biblioteca; a última foi “Cervantes en la Biblioteca de la Casa del Consulado”. Tamén se desenvolve un ciclo anual de conferencias, centrado este ano no tema “A Coruña: Tesouros esquecidos”.

**PEDRO INCIO**

## Bibliografía

- GARCÍA CORTÉS, C.**, 2003. *Pedro Antonio Sánchez Vaamonde: (1749-1806) : un promotor de la Ilustración en Galicia*. 1 ed. La Coruña : Biblioteca de la Casa Consulado, 2003. Moi documentada monografía sobre o fundador da biblioteca.
- HERNÁNDEZ SEGURA, A.**, 1998. *La biblioteca del Real Consulado, la fundación cultural más antigua de España*. A Coruña, paraíso del turismo (1998). Artigo centrado na inauguración da biblioteca e nas xestións previas á mesma.
- MEIJIDE PARDO, A.**, 2002. “Biografía de Sánchez Vaamonde, ilustre canónigo y catedrático, fundador de la Biblioteca del Real Consulado”. *Anuario Brigantino*, (25), pp. 261-274. Resumo biográfico do fundador.
- SÁNCHEZ RODRÍGUEZ DE CASTRO, MARÍA DEL CARMEN**, 1997. *El Real Consulado de La Coruña: impulsor de la Ilustración en Galicia. Censura e ilustración: XX Aniversario da Fundación da Facultade de Filosofía e CC. da Educación*. 1 ed. Universidade de Santiago de Compostela, Servizo de Publicacións, pp. 79-93. Centrada na relación entre a ilustración e as condicións da economía.
- SÁNCHEZ RODRÍGUEZ DE CASTRO, MARÍA DEL CARMEN**, 1992. *El Real Consulado de La Coruña: impulsor de la ilustración (1785-1833)*. 1 ed. Edición do Castro. Monografía sobre o Consulado, cun detallado estudo da biblioteca orixinal a través dos seus catálogos do XIX.
- VARELA-OROL, C.**, 2009. “Librerías y bibliotecas: el nacimiento de las bibliotecas públicas en España”. *Bulletin hispanique*, 111(2), pp. 429-447. Propón un interesante novo paradigma para estas novas bibliotecas de ca. 1800.